

Vint-i-cinquè aniversari de l'Estatut balear

L'1 de març del 1983 entrava en vigor l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears, després d'un procés llarg, complex i desafortunat.

L'aspiració autonòmica venia de lluny. Ja sota la fase terminal del franquisme, la reivindicació de l'autonomia per a les Illes era assumida per alguns partits clandestins. Fins i tot abans, durant la Segona República, hi havia hagut un intent de canalitzar un moviment social i també polític cap a aquest objectiu. Però l'aixecament dels militars i la dictadura del general Francisco Franco –entre el 1936 i el 1975– ho féu impossible. Just després de la mort del dictador –20 de novembre del 1975– emergiren nombrosos partits, a les Balears, bona part dels quals assumiren la reivindicació d'un futur estatut d'autonomia. Amb molts matisos, segons cada partit, però amb el denominador comú de l'aspiració de gaudir d'alguna mena d'autogovern.

Els inicis del procés. La futura autonomia va ser un dels eixos fonamentals de la precampanya i de la campanya electoral de les primeres eleccions democràtiques –15 de juny del 1977– celebrades d'ençà la Segona República. Els partits més significatius signaren el pacte autonòmic deu dies abans del comicis. Tots excepte d'Aliança Popular (AP), partit que posteriorment es convertí en el Partit Popular (PP) actual, que es mostrava contrari a la instauració d'un règim d'autonomia política i únicament volia una mera descentralització administrativa. Amb tot, un dels seus dirigents, l'eivissenc

Abel Matutes –que fou senador electe el 1977 i amb el temps arribà a ser ministre d'Afers Exteriors del govern de José Maria Aznar– signà el pacte a títol personal. En síntesi, aquell pacte autonòmic establia que tots els signants –entre més: Unió del Centre Democràtic, PSOE, Partit Socialista de les Illes, Partit Socialista Popular, Unió Autonomista i Partit Comunista d'Espanya– s'obligaven que els seus representants electes a les urnes el 15 de juny del 1977 lluitarien perquè el govern espanyol acceptàs de donar un règim autonòmic a les illes Balears de forma immediata. Val a dir que hi havia diverses propostes d'avantprojectes d'estatut, que havien estat discutits pels partits l'any anterior, però sense consens. De fet, l'únic consens possible fou el que s'esmentava al pacte: el compromís de lluitar per l'autogovern, sense cap més concreció.

Les eleccions determinaren que els partits amb representació fossin únicament UCD (Unió del Centre Democràtic) i PSOE, que s'emportaven tots

Façana del Parlament Balear, amb les banderoles commemoratives del 25è aniversari de l'Estatut.

El primer govern, sota l'ombra de la sospita

Per a desenvolupar l'Estatut es convocaren les eleccions que havien de crear les futures institucions pròpies. Els primers comicis autonòmics es van fer el 8 de maig del 1983. AP, el partit que s'havia abstenut a la votació de l'Estatut i que mai no acceptà l'autonomia en general, guanya en vots i obtingué 21 escons. En segona posició, el PSOE, també amb 21 escons. En tercer lloc, Unió

Gabriel Canellas amb Carlos March.

Mallorquina –partit regionalista fundat l'octubre del 1982 per Jeroni Albertí, quan abandonà la UCD–, amb 8 es-

cons -6 per Mallorca, a més d'un aliat de Menorca i un altre d'Eivissa-; i, finalment, els dos PSM -Mallorca i Menorca-, amb 4 escons. En una reunió feta al despatx del banquer Carlos March -de la Banca March-, a Madrid, es decidí que UM donaria suport a AP. El pacte va ser secret i mai no s'ha fet públic. El 1995 Albertí explicà en una entrevista que "jo no era lliure econòmicament" i que la seva decisió d'aleshores de pactar amb AP estava vinculada amb els seus problemes econòmics. Arran d'un pacte tan peculiar, les Balears emprenien el camí autonòmic amb el primer govern autòcton, presidit per Gabriel Cañellas, sota l'ombra de la sospita per la manera com s'havia fet aquell pacte secret de Madrid.

els diputats i el senadors per Menorca i Mallorca, mentre que AP assolia el senador que es triava per Eivissa. Els electes formaren l'Assemblea de Parlamentaris, que presidí Jeroni Albertí (UCD). Era l'estructura política representativa que, en nom del poble de les Balears, havia de negociar la futura autonomia amb el govern espanyol. Tanmateix, ben aviat es veié que no seria així. L'executiu d'Adolfo Suárez -president espanyol entre 1976 i 1981- no acceptà la bilateralitat de les negociacions autonòmiques. Imposà allò que aleshores s'anomenà el *café per a tothom*: que el procés cap a l'autonomia seria global, començaria amb un règim de transició que s'anomenaria de *preautonomia* i que únicament la futura Constitució consagraria l'existència de les diverses comunitats autònomes. Així es va fer.

Les illes Balears assumien, per mitjà d'un decret, com totes les altres comunitats, el règim preautonòmic. En el cas balear fou el juliol del 1978. Es creava la primera institució d'autogovern de la història contemporània balear: el Consell General Interinsular (CGI), format pels parlamentaris electes el 1977 i presidit per Jeroni Albertí, d'UCD. El decret de creació preveia que quan es fessin les futures primeres eleccions municipals democràtiques alhora se celebrarien els comicis preautonòmics per elegir directament els membres dels tres consells insulars -Mallorca, Menorca i Eivissa-Formentera-, la unió dels quals formaria el CGI. El 3 d'abril del 1979 hi hagué les eleccions. Les guanyà UCD i Jeroni Albertí es mantingué al capdavant del CGI, la principal missió del qual, ara ja amb la Constitució aprovada per referèndum -desembre del 1978- era de negociar amb Madrid el futur Estatut d'Autonomia de les Illes Balears.

La negociació. El juliol del 1980 es constitueix la comissió redactora de l'avantprojecte d'Estatut d'Autonomia, aprovada pel CGI. La missió d'aquesta comissió, que fou anomenada *comissió dels Onze* -perquè era formada per onze membres-, és redactar el text estatutari que s'haurà de negociar amb el govern de l'estat espanyol, d'acord amb el que mana la Constitució. El camí, doncs, pareixia obert.

Quina classe d'Estatut tindrien les Balears? Com abans, els partits nacionalistes (el PSM de Mallorca i Menorca) i els de més a l'esquerra (PCE i alguns altres molt més minoritaris) volien molta més autonomia que no els més moderats (UCD i PSOE), que eren, alhora, els immensament majoritaris en el CGI. L'altra formació amb representació, AP, es mostrava menys entusiasta envers l'autonomia política i fins i tot s'hi havia mostrat clarament en contra, ja que era partidària d'una mera descentralització. Els dos majoritaris no eren homogèniament autonomistes; el PSOE sempre s'havia mostrat partidari de més quotes d'autogovern que no la UCD. Tanmateix d'ençà de l'aprovació de la Constitució, tots els partits esmen-

El Consolat de Mar, seu de la presidència del Govern de les Illes Balears.

tats, excepte AP, reclamaven l'accés a l'autonomia mitjançant l'article 151 de la carta magna. Aquest article preveia un sostre d'autogovern molt més alt que no el 143, que, si bé permetia d'arribar a l'autonomia, oferia menors competències.

Així, doncs, la comissió dels Onze començava les seves tasques amb un sostre autonòmic potencial prou alt. Cal repetir-ho, d'acord amb el que preveia la Constitució i d'acord amb el que deien voler tots els partits amb representació al CGI, excepte AP. Però set mesos després de la constitució de la comissió tot s'espenya. El 23 de febrer del 1981 un tinent coronel de la Guàrdia Civil –Antonio Tejero– encapçalà un cop d'estat i ocupà el Congrés dels Diputats per la força. El cop fou avortat, però les conseqüències polítiques no es torbaren a fer-se paleses. Els colpistes recollien un sentiment vigent en àmbits militars

i polítics escorats molt a la dreta: entenien que la democràcia duia l'estat al trencament per causa de les autonomies. Al cap de cinc mesos del cop, el 31 de juliol del 1981, és a dir un any després de la formació de la comissió dels Onze, les principals forces de l'Estat, UCD i PSOE, signen a Madrid els anomenats *acords autonòmics*, que a la pràctica són una reconducció dels processos d'accés a l'autonomia. Dit en unes altres paraules, que no totes les comunitats podrien accedir al mateix grau d'autonomia. És a dir, que tret de les històriques –Catalunya, País Basc i Galícia–, la resta s'havia de conformar amb la via constitucional d'accés a una autonomia de menor nivell, la prevista a l'article 143 de la Constitució.

A les Balears el canvi de via és acceptat per UCD i PSOE d'una forma diferent. El líder d'UCD, Jeroni Albertí, explicà més endavant que, del

canvi de via, ell se n'havia assabentat per la ràdio un dia mentre s'afaitava, i que cap membre del seu partit no posà en qüestió l'ordre directa que els arribava de la seva central. Per una altra banda, el PSOE, segons que explicà anys després Joan March –secretari general del partit a les Balears a la primera meitat dels anys 90–, rebé l'ordre directa de la central, però escenificà l'acceptació del canvi per mitjà d'un congrés del partit. A la pràctica, les dues forces que controlaven el CGI aclaparadorament rectificaven allò que havien defensat fins aleshores. Ara ja no volien l'autonomia pel 151 sinó que l'acceptaven pel 143. Les protestes de la resta de partits del CGI, els nacionalistes del PSM i els comunistes, no serviren de res.

El 24 d'agost del 1981 el CGI posa a votació iniciar el procés autonòmic a través de l'article 143 de la Constitució. Hi voten a favor els 15 membres

Sis presidències per a quatre presidents

Les illes Balears són una comunitat original per moltes raons. Entre més, la política. En efecte, no hi ha cap més comunitat que hagi tingut una successió de primeres autoritats tan peculiar: sis presidències per a quatre presidents.

El primer president fou **Gabriel Canellas (1)**, d'AP. Fou investit el 1983 amb el suport d'UM gràcies al *pacte de Madrid* (vegeu l'altre requadre) i fou obligat a dimitir el juliol del 1995 per José María Aznar, perquè s'havia convertit "en una pedra en el meu camí cap a la Moncloa" (segons la premsa, això va dir Aznar a Canellas), a causa de les acusacions de corrupció pel cas del túnel de Sóller. Madrid l'havia imposat i Madrid el destituïa.

El segon president va ser **Cristòfol Soler (2)**. Només durà deu mesos. Va ser investit el juliol del 1995 per substituir Canellas. Però les divergències entre ambdós provocaren que el primer organitzés la rebel·lió del grup parlamentari popular contra el segon. El maig del 1996 dimitia. Canellas el nomenà i Canellas el destituï.

El tercer va ser **Jaume Matas (3)**. Substituï Soler i fou investit el juny del 1996. Aviat s'enemistà també amb Canellas, que va dimitir de diputat del Parlament el febrer del 1999, just tres mesos abans de les eleccions autonòmiques d'aquell any. L'abstenció mínima entre les

bases conservadores a causa de les bregues internes féu que Matas no assolís la majoria absoluta. I es va poder fer el pacte de progrés. Cañellas havia nomenat Matas i Canellas en provocà la derrota.

Al capdavant del pacte de progrés, **Francesc Antich (4)** fou investit el juliol de 1999 quart president autonòmic de les illes Balears. Hagué d'afrontar un setge ferotge del govern central (a mans del PP d'ençà del 1996 i des del 2000 amb majoria absoluta), en el qual Matas ocupà la cartera de Medi Ambient (2000-2003). El maig del 2003, sorprenentment, Matas guanyava les eleccions per majoria absoluta. Antich havia vençut Matas quatre anys abans i Matas el derrotava ara.

Jaume Matas (5) fou investit el juny del 2003 president balear, per segona vegada. Impulsà una frenètica activitat d'obra pública que, al capdavant, aixecà un ampli moviment social de protesta, sobretot contra les autopistes. Va ser aquest moviment que donà ales als partits de l'esquerra que impossibilitaren finalment la nova majoria absoluta del PP el maig del 2007. Naixia el pacte de centre-esquerra, a conseqüència del qual Matas abandonà la política. Pensà que tanta obra pública li reportaria un resultat històric, i tanta obra pública el féu caure.

El juny del 2007 **Francesc Antich (6)** era investit president del govern de les Illes Balears per segona vegada.

de la UCD i el PSOE i contra, els 6 restants. A partir d'aleshores s'accelera la redacció de l'articulat de l'Estatut. A final d'any, el president del CGI, Jeroni Albertí (UCD), convoca l'Assemblea de Parlamentaris i Consellers (els primers, els electes a les eleccions generals del 1979; els segons, els membres del CGI) que és la que haurà d'aprovar el text. I ho fa el 7 de desembre del 1981 per una àmplia majoria, gràcies a UCD i PSOE.

Immediatament, el text és lliurat al govern de l'estat espanyol perquè l'entri a les Corts i aquestes l'aprovin. Aquest tram final havia de ser ràpid, se suposava. Però no ho fou. Es torbà

més d'un any. El motiu va ser que la UCD entrà en profunda crisi i el president -Calvo Sotelo, substituït d'Adolfo Suárez, que havia dimitit abans del cop d'estat del 1981- convocà eleccions generals el 28 d'octubre del 1982. El procés autonòmic balear hagué d'esperar a la constitució de les noves Corts. El PSOE agranà a les eleccions. Guanyà per majoria absoluta a tot l'estat espanyol, i a les Balears també guanyà en vots i empatà en escons, a tres, amb l'AP, el partit de dreta que recollí quasi tot el vot de la UCD.

A la recta final cap a l'Estatut, les negociacions al Congrés esdevenen molt difícils. Perquè AP, segona força

de la cambra, no acceptava la catalogació estatutària del català com a llengua pròpia de les Balears ni tampoc la distribució per illes del total d'escons al futur Parlament balear. A la fi, el 26 de gener de 1983 el Congrés aprovà l'Estatut balear, amb l'abstenció d'AP i el vot favorable del PSOE. Llavors passà al Senat, que l'aprovà de la mateixa manera i, finalment, el Congrés el tornà a votar favorablement, i novament amb l'abstenció d'AP. L'1 de març de 1983 el BOE publicà la llei orgànica de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears.

Miquel Payeras